

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/376/22/85

listopad 1985

MŁODZIEŻ I POLITYKA

Raport z badań

Zespół Badań Sondażowych

Celem badań przeprowadzonych dwukrotnie /grudzień 1983 r. i maj 1985 r./ wśród uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących, techników, liceów zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych było ustalenie poglądów młodzieży na podstawowe kwestie polityczne. W badaniu z 1985 roku, będącym przedmiotem niniejszego opracowania za takie uznano: dorobek czterdziestolecia powojennego, efekty ustroju socjalistycznego dla społeczeństwa, postrzeganie wrogich i przyjaznych państw, wyobrażenia o idealnym ustroju społecznym i ocena stopnia realizacji wybranych zasad ustrojowych w Polsce. Podjęto więc próbę odtworzenia wyobrażeń o przeszłości, położeniu geopolitycznym i pożądanym idealnych rozwiązaniach. Interesowano się opiniami i wyobrażeniami o władzy oraz funkcjonowaniu instytucji życia publicznego. Wychodząc od ustaleń potocznie, spontanicznie formułowanej definicji władzy oraz wpływu poszczególnych instytucji i grup społecznych na proces podejmowania decyzji politycznych, badano opinie o tym, czyje interesy reprezentują wskazane przez nas siły polityczne i jakim zaufaniem cieszą się one wśród badanych. Dopełnieniem obrazu są opinie o stosunku badanych i całej młodzieży do sposobu sprawowania władzy.

W przedstawionym opracowaniu dokonano również porównania wyników badania z br. z wynikami innych badań dotyczących młodzieży oraz dorosłej ludności.

Starano się też ustalić, czy młodzież interesuje się polityką, jak ocenia własne w niej rozeznanie, do jakich źródeł informacji o rzeczywistości społeczno-politycznej ma zaufanie i jest skłonna zwracać się w przypadku wątpliwości politycznych /traktuje je jako autorytety/. Przyjęliśmy założenie, że ten osobisty stosunek do polityki i źródeł informacji o niej może tłumaczyć poglądy polityczne. Podobnie nieobojętna dla tych poglądów wydawała się ocena możliwości wyzyskania szans życiowych młodego pokolenia aktualnie i w ciągu najbliższych pięciu lat.

Objęta tegorocznym badaniem grupa młodzieży jest co prawda niejednorodna zarówno pod względem wieku /17-letni absolwenci zasadniczych szkół zawodowych i 19-letni - techników/, jak i dalszych losów edukacyjno-zawodowych, ale - jak się twierdzi - przygotowana do pełnienia roli obywatela.

Badanie zrealizowano za pomocą kwestionariusza ankiety techniką audytoryjną w klasach 51 wylosowanych szkół. Jest ono reprezentatywne dla ogólnopolskiej populacji uczniów ostatnich klas szkół średnich i zawodowych. Próba liczyła 1132 uczniów, w tym 16,1% stanowili uczący się w liceach ogólnokształcących, 27,7% - technikach, 18,8% - liceach zawodowych oraz 37% - zasadniczych szkołach zawodowych.

W miastach zamieszkiwało ponad 54% badanych /do 20 tys. - ok. 15%, do 100 tys. - ok. 20%, powyżej 100 tys. - prawie 21%/, na wsiach zaś - 44,2%.

W badanej populacji ponad 16% uczniów było dziećmi rolników, ponad 40% - robotników, 12% - pracowników umysłowych ze średnim wykształceniem, ponad 8% - pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem.

Rodzice badanych legitymowali się wykształceniem: wyższym - 9,8% ojców i 6,3% matek, średnim - odpowiednio 17,8 i 20,8%, zawodowym - 29,2 i 19,5%.

Jeśli chodzi o przynależność rodziców badanych uczniów, to do PZPR należało 14,7% ojców i ok. 7% matek.

Zwraca ^{uwagę} wysoki stopień religijności badanej młodzieży: ponad 90% zadeklarowało się jako wierzący, 5% - jako niezdecydowani, a ponad 3% - jako niewierzący. Mniejszy natomiast odsetek badanych /53,4 / określił siebie jako praktykujący regularnie, 1/4 - nieregularnie, 5% stwierdziło, że uznaje jedynie najważniejsze praktyki /chrzest, ślub kościelny/, a ok. 3% - że są zupełnie niepraktykujący.

Stosunkowo niewielki natomiast jest stopień aktywności społecznej badanych wyrażający się przynależnością do organizacji młodzieżowych: ponad 70% uczniów nie należało do żadnej organizacji, członkowie ZSMP stanowili ponad 16%, ZHP - 15,8%, ZMW - 12,5%.

1. Opinie o sytuacji politycznej Polski - ustrój, przeszłość, geopolityka

Badacze od paru lat sygnalizują, że w sytuacji kryzysu politycznego w świadomości młodego pokolenia nastąpiła dewaluacja so-

cializmu, zmniejszyła się w stosunku do lat siedemdziesiątych zarówno liczba zwolenników ideału ustroju, jak i jego realnej formy w Polsce. Na pytanie "Czy świat powinien rozwijać się w kierunku socjalizmu zgodnie z jego teoretycznymi założeniami" - tak i raczej tak odpowiedziało w 1977 roku 78,2% młodzieży szkolnej, w 1982 - 41,9%, a w 1983 - 63,5%¹. Zauważmy jednak, że po zniesieniu stanu wojennego wzrosła w stosunku do okresu jego trwania liczba akceptujących idealną formę socjalizmu.

Na tym tle ciekawa wydaje się ocena dorobku ustroju socjalistycznego w Polsce /tab. 1/.

Tabela 1

Ocena dorobku socjalizmu	w procentach	
	Grudzień '83 N=1288	Maj '85 N=1132
Same korzyści	1,5	3,7
Więcej korzyści niż strat	25,9	32,5
Tyle samo korzyści, co strat	26,1	28,1
Więcej strat niż korzyści	26,2	18,2
Same straty	3,8	2,7
Trudno powiedzieć	15,9	13,7
	27,4	36,2
	30,0	20,9

Z danych przytoczonych w tabeli 1 wynika, że nastąpił wzrost ocen pozytywnych dorobku ustroju - w 1983 r. prawie co trzeci uczeń widział efekty ustroju po stronie strat, a obecnie - co piąty. Częściej pogląd ten podzielają uczniowie: techników /30,8%/ niż liceów ogólnokształcących /16,6%/, zawodowych /18,9%/ oraz zasadniczych szkół zawodowych /16,9%/; mieszkający w miastach liczących ponad 100 tys. ludności /37,9%/ niż na wsi /13%/. Mniejszym krytycyzmem charakteryzują się więc dzieci rolników /12,6%/, większym zaś dzieci pracowników umysłowych ze średnim /25%/ oraz wyższym wykształceniem /27,6%/.

¹ Polska Młodzież '84 - raport z badań. Warszawa 1985. IBPM.

Ze spontanicznych wypowiedzi uczniów /pytanie otwarte/ można wnosić, że krytyczna ocena dorobku ustroju wynika przede wszystkim z obecnego kryzysu gospodarczego oraz dysfunkcjonalności naszej gospodarki /42%/ , ale nie jest też pozbawiona elementów ideologicznych i politycznych. Motywem ideologicznej krytyki socjalizmu w "polskim wydaniu" była teza, że w socjalizmie istnieje rozbieżność między teorią a praktyką, zwłaszcza jeśli chodzi o poziom życia materialnego, demokrację i swobody obywatelskie, urzeczywistnianie ideałów równości i sprawiedliwości społecznej /27,9%/. Negatywy socjalizmu młodzież dostrzega również w mechanizmach władzy, podkreślając jej nieudolność, niewłaściwy dobór ludzi /8,1%/. Krytyczny stosunek do socjalizmu rodzi się wreszcie na gruncie oceny stosunków polsko-radzieckich /5,7%/ lub z przekonania, że został on Polsce narzucony /2,1%/, mimo iż nie odpowiadał tradycjom narodowym. Wypowiedzi młodych na ten temat cechowała emocjonalność oraz krytyka ZSRR za hegemonizm, władz polskich za uległość.

Pozytywne efekty socjalizmu w Polsce młodzież widzi przede wszystkim w zrealizowaniu podstawowych zasad ustroju - reformy rolnej /11,7%/ i nacjonalizacji przemysłu /11,4%/, w szerokim wachlarzu świadczeń społecznych /29,1%/ oraz równości społecznej /11,4%/. Często wspomniano także o odbudowie kraju ze zniszczeń wojennych /12%/, likwidacji bezrobocia /14,7%/ oraz rozwoju przemysłu i urbanizacji /14,1%/, a także polepszeniu warunków życia społeczeństwa /8,1%/.

Na taką ocenę obok racji natury cywilizacyjno-socjalnej składają się również aspekty społeczno-polityczne /12,6%/. W wypowiedziach uczniów nie pojawiły się natomiast fakty o charakterze społeczno-moralnym typu możliwości samorealizacji jednostki.

Z wypowiedzi uczniów wynika zatem, że dorobek ustroju oceniają oni przez pryzmat osiągnięć bądź niepowodzeń o charakterze ideologicznym, gospodarczym i bytowym. Potwierdzeniem tego faktu są również odpowiedzi na pytanie, czy zdaniem młodzieży przestrzegane są w praktyce życia politycznego kraju podstawowe zasady ustrojowe. Rozkład odpowiedzi przedstawiono w tabeli 2.

Zdaniem większości badanych uczniów, żadna z podstawowych zasad ustrojowych nie jest w pełni realizowana. Zarzuca się władzy

Tabela 2

w procentach

Ocena realizacji zasad ustrojowych	Grudzień '83 N=1288	Maj '85 N=1132
Niedostateczny wpływ obywateli na rządzenie krajem	62,8	55,8
Różnice w realizacji szans życiowych wynikające z:		
- pochodzenia społecznego	49,2	44,0
- przynależności partyjnej	54,8	53,6
- sytuacji materialnej	58,7	54,0
Niezapewnienie wszystkim obywatelom przyzwoitego standardu życia	47,8	44,9
Niegwarantowanie swobód i wolności obywatelskich	41,5	45,7
Niedemokratyczny sposób sprawowania władzy	39,1	34,7

brak demokratycznego sposobu sprawowania rządów, nieuwzględnianie głosu obywateli w tym procesie oraz ograniczenie swobód i wolności obywatelskich. Przeważa też opinia, że władza w kraju to silna władza centralna, decydująca o wszystkich sprawach /1983 r. - 64,5%, 1985 r. - 68,2%/ i ograniczająca swobodne działanie przeciwników ustroju /1983 r. - 66%, 1985 r. - 62,2%/.

Opinie młodzieży o przestrzeganiu podstawowych zasad ustrojowych są różnicowane przede wszystkim ze względu na typ szkoły /tab. 3/.

Tabela 3

w procentach

Ocena realizacji zasad ustrojowych	Wskazania według typów szkół			
	LO	T	LZ	ZSZ
Niedostateczny wpływ obywateli na rządzenie krajem	63,0	66,5	54,4	49,3
Niegwarantowanie swobód i wolności obywatelskich	40,1	51,5	36,8	22,0
Niedemokratyczny sposób sprawowania władzy	38,3	44,8	33,7	27,8
Różnice w realizacji szans życiowych wynikające z:				
- pochodzenia społecznego	51,7	56,2	49,3	31,4
- przynależności partyjnej	65,2	68,4	53,4	40,9
- sytuacji materialnej	63,9	67,7	59,4	40,6
Niezapewnienie wszystkim obywatelom przyzwoitego standardu życia	50,9	57,1	48,1	34,3

Największy krytycyzm przejawiają uczniowie techników, dzieci pracowników umysłowych oraz zamieszkujące w większych ośrodkach miejskich, najmniejszy zaś uczący się w zasadniczych szkołach zawodowych.

Z krytyczną oceną naszej rzeczywistości społeczno-politycznej silnie są związane wyobrażenia młodzieży o idealnym ustroju społecznym. Najczęściej bowiem do zasad, którymi powinien charakteryzować się dobry urząd społeczny, zaliczono "te, które nie są realizowane w naszym kraju". Jest to przede wszystkim zespół cech określany przez nas dalej jako demokratyczny: wpływ obywateli na rządzenie krajem /33,5%/, przestrzeganie swobód i wolności obywatelskich /32,1%/, egalitaryzm /29,5%/, sprawiedliwość /18%/. Często wyrażano przekonanie, że dobry system społeczny powinien charakteryzować się efektywnym prowadzeniem gospodarki kraju /9,5%/, gwarantować obywatelom przyzwoity standard życia /19%/, szeroki wachlarz świadczeń socjalnych /5%/ oraz zatrudnienie /6,5%/. Dominują więc w badanej zbiorowości dwa syndromy wartości charakterystycznych dla idealnego ustroju społecznego: demokratycznych i sta-

bilizacyjnych, z tym że te pierwsze wydają się być wyżej cenione niż drugie /sądząc po częstotliwości wskazań/.

Rzadziej natomiast pojawiają się wypowiedzi dotyczące kwestii własności środków produkcji czy klasowego charakteru ustroju społecznego. Znikoma część /1%/ młodzieży stwierdziła, że dobry ustroj społeczny to taki, w którym powinna dominować uspołeczniona własność środków produkcji, a tylko 3,5%, że władza powinna być w rękach ludzi pracy /robotników, chłopów/.

Pojawiły się wypowiedzi odnoszące się do organizacji państwa - wskazywano na kompetentny rząd, właściwych ludzi u władzy /4%/ , harmonię wewnątrz państwa /4,5%/ , brak zakłamania, rzetelną informację społeczeństwa /5,5%/ , dopuszczenie istnienia opozycji politycznej /3%/ , 3,5% badanych uczniów postulowało wielopartyjność, system konkurencyjnych partii politycznych.

Poproszono również młodzież, aby wskazała, które z cech wymienionych przez nią jako elementy idealnego ustroju są charakterystyczne dla życia politycznego w kraju. Większość uczniów /58%/ stwierdziła, że "żadna". Wśród najczęściej realizowanych natomiast wymieniano: egalitaryzm /10,8%/ , wpływ obywateli na rządzenie krajem /9,6%/ oraz gwarantowanie swobód i wolności obywatelskich /7,2%/.

Innym wymiarem oceny naszego 40-letniego dorobku jest pytanie o osiągnięcia i niepowodzenia Polski Ludowej. Oceniając ten sam okres historyczny, lecz inaczej nazwany, młodzież była bardziej krytyczna. Dorobek PRL pozytywnie oceniło zaledwie 17,7% badanych, ustroju zaś 36,2%, negatywnie odpowiednio 33,2 i 20,9%. Podobnie jak **przy ocenie dorobku ustroju socjalistycznego w Polsce najbardziej krytyczni w przypadku osiągnięć 40-lecia byli uczniowie techników /42,9%/ , bardziej pozytywnie wyrażali się o nich uczniowie liceów ogólnokształcących /32,4%/ i zasadniczych szkół zawodowych /27,2%/ oraz mieszkający w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców /47%/.**

Jak wynika z dalszych analiz, między tymi ocenami istnieje ścisły związek, z tym że dobra ocena dorobku 40-lecia PRL warunkuje pozytywną ocenę socjalizmu: spośród uczniów korzystnie oceniających dorobek PRL 75% tak samo postrzega dorobek ustroju.

Zestawienie tych ocen pozwoliło na wyodrębnienie wśród badanych uczniów tych, którzy:

- są zgodni w ocenie dorobku zarówno ustroju socjalistycznego w Polsce, jak i 40-lecia PRL /33%/;

- lepiej oceniają dorobek ustroju socjalistycznego w Polsce niż dorobek 40-lecia PRL /28,2%/;

- lepiej oceniają dorobek 40-lecia PRL niż dorobek ustroju socjalistycznego w Polsce /8,3%/.

Przewaga ocen pozytywnych ustroju przemawiałaby za tezą, że w świadomości badanych głównym źródłem naszych niepowodzeń nie jest ustrój jako taki, ale raczej jego realizacja.

Z dorobkiem 40-lecia PRL są związane nie tylko fakty i wydarzenia o charakterze politycznym czy też gospodarczym, ale także konkretni ludzie - przywódcy i politycy.

Poprosiliśmy badanych, aby z przedstawionej im listy 15 nazwisk przywódców rządu, partii, Kościoła, b. "Solidarności" wybrali tych, którzy ich zdaniem zasługują na miano najwybitniejszej postaci 40-lecia. Najczęściej wybierano 2-3 nazwiska. Analiza częstotliwości i współwystępowania wyborów pozwoliła na wyodrębnienie tylko jednej grupy młodzieży o jasno sprecyzowanych preferencjach /ponad 33%/, której zdaniem na miano najwybitniejszych postaci 40-lecia zasługują głowy Kościoła i przywódcy b. "Solidarności". Wybierano najczęściej kardynała S. Wyszyńskiego /58,2%/, Lecha Wałęsę /36,6%/ i kardynała J. Glempa /22,8%/. Nie znaleźliśmy natomiast grupy młodzieży, dla której postaciami 40-lecia byłiby wyłącznie przywódcy partii lub rządu. Nie oznacza to jednak, że osoby te nie są cenione przez młodzież. Uznanie prawie 1/4 badanych zyskali W. Gomułka, gen. Jaruzelski, H. Jabłoński. Ponad 13% badanych wymieniło B. Bieruta. Inne osobistości działające w latach siedemdziesiątych bądź w bardziej odległych czasach nie są cenione przez młodzież /E. Gierek - 3,6% wskazań, P. Jaroszewicz - 1,2%, J. Cyrankiewicz - 1,2%, M. Spychalski - 0,3%, E. Ochab - 0,0%, A. Zawadzki - 0,6%, E. Osóbka-Morawski - 3%/. Może to wynikać z negatywnej oceny ich działalności bądź ze słabej znajomości odleglejszej historii Polski Ludowej, może też mieć związek z burz-

liwymi wydarzeniami politycznymi ostatnich lat - powstaniem "Solidarności, odmienną propagandą tego okresu, narzucającą młodzieży różne spojrzenie na władzę i historię współczesną.

Okres powstania i działania "Solidarności", wprowadzenia stanu wojennego to lata, w których tegorocznymi absolwenci uczyli się odbierać otaczającą ich rzeczywistość, próbowali formułować swoje opinie i sądy, a nawet brać czynny udział w toczących się wydarzeniach. Jak więc silne są w ich świadomości resentymenty dla tamtych lat?

Około 30% badanych uczniów unikało odpowiedzi na pytanie o sukcesy i niepowodzenia lat 1980-1985. Dlatego też zainteresowaliśmy się opcjami politycznymi pozostałych badanych. Drogą analiz wyodrębniliśmy trzy grupy młodzieży, której stanowisko w tych sprawach jest jasne i jednoznaczne.

Na jednym biegunie są badani /około 12%/, w których świadomości nadal silnie funkcjonuje mit "Solidarności" - jej powstanie uznają oni za osiągnięcie ostatnich lat, natomiast rozwiązanie jest dla nich najbardziej znaczącym niepowodzeniem, w środku znajduje się młodzież /około 1/4 badanych/, która ocenia te lata przez pryzmat gospodarki stroniąc w swoich ocenach od polityki.

Drugi biegun /około 9%/ stanowią ci, dla których okres "Solidarności" - pełen zamieszek i niepokoїв był największym niepowodzeniem, a postępująca obecnie normalizacja, stabilizacja polityczna - sukcesem.

W naszych badaniach założyliśmy również, że ważnym elementem kształtującym poglądy młodzieży na podstawowe kwestie polityczne są ich opinie o położeniu geopolitycznym naszego kraju. Nie interesowały nas bezpośrednio sprawy międzynarodowe czy też polityka zagraniczna Polski, lecz jedynie odpowiedź na pytanie, które kraje młodzież jest skłonna zaliczyć do grona przyjaciół, a które do wrogów naszego państwa./tab. 4/.

Ponad 40% badanych uczniów ma w tej kwestii skryształizowany pogląd: wrogie nam są kraje kapitalistyczne, przyjazne natomiast - socjalistyczne. Stanowisko pozostałych badanych było mniej jedno-

znaczne. Można wyróżnić jedynie grupę około 6% uczniów postrzegających przyjaciół w obozie państw kapitalistycznych, wrogów zaś w krajach socjalistycznych. Wynika stąd, że spora część młodzieży realnie ocenia położenie geopolityczne i możliwości kraju, a w kwestii sojuszy Polski uznaje racje stanu.

Szczegółowy rozkład odpowiedzi młodzieży w zestawieniu z odpowiedziami dorosłych na wspomniane pytanie zadane również w badaniu nt. "Jubileusz ONZ" przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4

w procentach

Kraje	Młodzież - maj '85 N=1132		Ogólnopolska reprezentatywna próba dorosłej ludności - sierpień '85 N=1600	
	przyjaciół	wróg	przyjaciół	wróg
ZSRR	40,8	26,4	38,7	14,9
CSRS	23,7	0,0	9,9	2,8
Węgry	15,6	0,0	22,3	0,0
NRD	14,4	5,7	5,7	5,1
Inne kraje socjalistyczne	16,5	1,8	19,7	1,7
USA	6,3	42,3	5,2	35,1
Francja	2,7	2,1	5,1	3,2
Wielka Brytania	1,2	2,4	0,8	3,8
Włochy	1,5	-	1,1	0,4
RFN	1,2	47,4	1,3	59,1
Inne kraje kapitalistyczne	4,5	4,2	0,8	4,8
Nie ma takich	18,0	2,7	19,5	2,6
Niemcy	0,0	3,3	0,0	11,1

Z analizy danych przedstawionych w tabeli 4 wynika, że:

1/ hierarchia państw wymienianych jako przyjazne i wrogie Polsce jest podobna w grupie młodzieży i dorosłych;

2/ w kwestii przyjaciół Polski obydwie badane grupy charakteryzuje pewien sceptycyzm - stosunkowo często stwierdzano - "nie ma takich";

3/ do grona przyjaciół częściej zalicza się kraje socjalistyczne niż kapitalistyczne mimo "antyradzieckości" ujawniającej się w odpowiedziach badanych na pytanie o wrogów Polski;

4/ za wrogów naszego kraju obydwie badane grupy uznają najczęściej RFN i USA, z tym że dorośli częściej niż młodzież wymieniają RFN /lub ogólnie "Niemców"/, natomiast młodzież częściej niż dorośli - USA.

Uznawanie RFN za wroga wynika zapewne ze stereotypu historycznego, według którego "Niemcy to nasi odwieczni wrogowie", natomiast przypisywanie USA wrogości wobec Polski wydaje się być efektem współczesnej polityki i propagandy.

Stosunek badanej młodzieży do kwestii sojuszy Polski jest istotnie zróżnicowany ze względu na typ szkoły, do jakiej ona uczęszcza. Uczniowie liceów ogólnokształcących najrzadziej, uczniowie zaś techników najczęściej za naszego wroga uznają ZSRR.

2. Postrzeganie i ocena władzy oraz instytucji politycznych

W potocznej świadomości i pojęciu "władza" nadaje się różne treści. Interesujące wydaje się nam poznanie sposobu postrzegania i definiowania władzy przez badanych uczniów, jak również uchwycenie różnic w tej kwestii między dorosłymi i młodzieżą.

W tegorocznych badaniach zadano więc młodzieży identyczne jak dorosłym² pytanie: . . . "Często w rozmowach posługujemy się określeniem władza coś postanowiła, władza coś chce osiągnąć itp. Co ty masz zwykle na myśli mówiąc lub słysząc określenie władza?". Szczegółowy rozkład odpowiedzi obu badanych grup przedstawiono w tabeli 5.

Przytaczane przez młodzież definicje władzy w zakresie wykazu instytucji, osób, grup stanowiących ich zdaniem władzę, nie odbiegają w zasadniczy sposób od opinii formułowanych przez dorosłych. Można jedynie stwierdzić, że w odróżnieniu od dorosłych młodzież definiuje władzę przez pryzmat negatywnych doświadczeń i ocen wła-

---

² Aktualne wydarzenia /1/ - badanie przeprowadzone na ogólnopolskiej 1488-osobowej próbie dorosłej ludności. CBOS, kwiecień 1985.

Tabela 5

w procentach

Definicje władzy	Młodzież - maj '85 N=1132	Dorośli - kwiecień '85 N=1488
Rząd, premierzy, ministrowie, Rada Ministrów	20,4	48,9
PZPR	11,1	28,4
Sejm, Rada Państwa	8,7	13,7
Instytucje centralne	3,9	5,8
MO, SB	3,0	6,4
Gen. Jaruzelski	2,4	9,8
Władze terenowe	0,9	5,2
Organizacje społeczne	0,3	2,4
Wojsko	0,3	2,6
Ludzie, którzy rządzą, dostojnicy	24,0	25,0
Reprezentanci ogółu społeczeństwa	2,7	-
Wszyscy, każdy ma wpływ	2,0	-
Instytucje regulujące życie państwa	6,0	3,9
Przymus, narzucanie woli	4,8	3,2
Władza się nie sprawdziła, w przeszłości popełniła wiele błędów	4,2	-
Pejoratywne określenia /czerwona komuna itp./	3,0	1,2
Władza poza granicami kraju /ZSRR/	2,4	0,6

dzy oraz udziela mniej wyczerpujących odpowiedzi w sensie wymienienia liczby instytucji, osób tworzących krąg władzy. Badani uczniowie mimo aktualnie zdobywanej wiedzy (częściej niż dorośli przytaczają definicje władzy o charakterze ogólnikowym i hasłowym). Można przypuszczać, że wiedza ta częściej niż inne źródła stanowi dla nich podstawę do formułowania opinii o wpływie podstawowych instytucji politycznych na proces podejmowania decyzji politycznych. Tegoroczne wyniki badań są potwierdzeniem wyników uzyskanych w badaniach młodzieży na ten temat z roku 1983 /tab. 6/.

Tabela 6

w procentach

Instytucje i ugrupowania polityczne	Stopień wpływu							
	decydujący		znaczący		niewielki		brak	
	1983	1985	1983	1985	1983	1985	1983	1985
Sejm	65,8	69,0	21,4	20,3	6,5	5,7	2,7	1,0
Władze centralne, PZPR	55,4	48,1	33,5	39,6	4,3	4,8	1,3	1,4
Szeregowi członkowie PZPR	5,6	4,2	19,4	21,9	40,7	44,4	26,3	16,3
Rząd	51,3	47,6	34,9	39,6	5,4	5,7	1,9	1,6
Kościół	6,0	6,2	17,5	17,3	34,9	38,3	32,2	28,7
Wojsko	21,5	13,0	38,3	43,7	16,3	20,3	7,9	9,5
Związki zawodowe	4,2	2,7	16,8	22,0	40,5	46,6	26,8	18,8
Ogół obywateli	5,9	5,2	10,5	14,0	28,1	33,9	41,0	36,0

Decydujący wpływ na podejmowanie ważnych decyzji, zdaniem badanej młodzieży, mają: Sejm, władze centralne, PZPR, rząd, wojsko, natomiast pozbawieni są wpływu: ogół obywateli, Kościół, związki zawodowe.

Zastanawia fakt, że nie ma zasadniczych różnic w opiniach młodzieży z roku 1983 i 1985 o stopniu wpływu związków zawodowych na decyzje polityczne, mimo że w okresie dzielącym badania został powołany OPZZ, a związki zawodowe wielokrotnie wyrażały swoje stanowisko wobec istotnych spraw społecznych /w 1983 r. 66,7% badanych uczniów uważało, że wpływ jest niewielki lub żaden, w 1985 - 65,4%/. Zauważmy jednak, że mimo niskiej oceny wpływu ogółu obywateli na proces rządzenia i dość często wyrażanego przekonania o niedemokratycznym sposobie rządzenia krajem badana młodzież dominującą rolę przyznaje Sejmowi, który konstytucyjnie jest organem reprezentującym interesy społeczeństwa. Może to oznaczać, że prawdziwą demokrację kojarzy ona z demokracją bezpośrednią - bezpośrednim uczestnictwem obywateli w rządzeniu. Może to również wynikać z przekonania, że w naszym kraju funkcjonuje elitarny model demokracji - tylko dla wybranych. Tezę tę zdaje się potwierdzać z jednej strony rozbieżność opinii przy określaniu wpływu władz,

PZPR i członków PZPR na proces rządzenia /60,7% uważało, że wpływ członków PZPR jest niewielki lub żaden/, z drugiej zaś przekonanie, że główne siły polityczne - PZPR, Kościół, opozycja polityczna w swoich działaniach nie reprezentują interesów przede wszystkim ogółu społeczeństwa. Zdaniem badanych mają one raczej charakter elitarny bądź dbają o interesy swoich członków. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na ten temat przedstawia tabela 7.

Tabela 7

w procentach

Siły polityczne	Reprezentacja interesów o charakterze			
	ogólnospołecznym	klasowym, robotniczym	grupowym /swoich członków/	elitarnym
PZPR	14,3	21,1	25,7	30,4
Kościół	19,8	2,7	54,0	21,6
Opozycja polityczna	12,2	7,0	30,2	30,8

W przekonaniu 30,4% badanych PZPR ma charakter elitarny - reprezentuje interesy elity władzy /19%/ i aparatu partyjnego /22,2%. Zdaniem większości badanych /54%/ Kościół dba głównie o interesy swoich wiernych, w opinii sporej grupy jest on nośnikiem interesów ogólnospołecznych. Dla ponad 1/5 badanych Kościół ma charakter elitarny - reprezentuje interesy hierarchii kościelnej i grup silnie z nim związanych. Opozycja natomiast w przekonaniu młodzieży jest nośnikiem przede wszystkim własnych interesów /30,2%, swoich przywódców /22,2%/ oraz ludzi chcących dokonać zmian w Polsce /29%. Warto podkreślić, że opozycja polityczna, zdaniem młodzieży /12,2%, w mniejszym stopniu niż Kościół /19,8%/ i PZPR /14,3%/ reprezentuje interesy ogólnospołeczne.

Uzupełnieniem obrazu stosunku młodzieży do czołowych instytucji politycznych w kraju jest stopień akceptacji ich działalności. W porównaniu z ocenami z 1983 r. obserwujemy w świadomości uczniów wzrost autorytetu Sejmu /1983 r. - 71,8%, 1985 r. - 78,1%. Obydwa natomiast badane roczniki absolwentów szkół średnich w jed-

nakowym stopniu akceptują poczynania rządu i PZPR. W tabeli 8 przedstawiono hierarchię instytucji i organizacji ze względu na stopień aprobaty ich działalności /na podstawie średnich ocen, gdzie 1 oznacza najbardziej negatywną, 5 pozytywną/.

Tabela 8

w procentach

Instytucje i ugrupowania	Grudzień'83		Maj'85	
	średnia	ranga	średnia	ranga
Kościół	4,26	1	3,80	2
Sejm	3,90	2	4,05	1
Wojsko	3,62	3	3,49	4
Rząd	3,42	4	3,44	3
PRON	3,37	5	3,35	5
PZPR	3,16	6	3,01	6
Opozycja polityczna	2,95	7	2,68	7

Z danych przedstawionych w tabeli 8 wynika, że młodzież nie aprobuje działalności PZPR i opozycji politycznej. W dalszym ciągu natomiast wysoki jest autorytet Kościoła mimo zaobserwowanego w ciągu dwóch lat zmniejszenia odsetka ocen pozytywnych /1983 r. - 82,7%, 1985 r. - 65,2%/.

Oceny poszczególnych instytucji politycznych są istotnie zróżnicowane ze względu na typ szkoły oraz miejsce zamieszkania. Działalność Sejmu korzystniej oceniają uczniowie uczęszczający do zasadniczych szkół zawodowych, mieszkańcy wsi, będący dziećmi rolników. Najbardziej krytyczni w ocenie PZPR są uczniowie techników /41,9% ocen negatywnych/, zamieszkali w miastach pow. 100 tys. ludności /48,5%/ oraz pochodzący z rodzin pracowników umysłowych z wykształceniem średnim /37,5%/ i wyższym /43,7%/. Opozycję polityczną krytycznie oceniają głównie uczniowie liceów ogólnokształcących /45,4%/, natomiast pozytywnie - zasadniczych szkół zawodowych /31,8%/.

Zaprezentowany tu krytyczny stosunek młodzieży do podstawowych instytucji politycznych znajduje potwierdzenie w deklarowanym przez nią nastawieniu do władzy. Według 59,8% badanych, więk-

szość młodzieży negatywnie odnosi się do sposobu sprawowania władzy w naszym kraju, zdaniem 20,1% respondentów, jest on dla niej obojętny, a 19,5% twierdzi, że młode pokolenie ocenia go raczej pozytywnie. Określając własny stosunek do sposobu sprawowania władzy, młodzież jest mniej radykalna w opiniach - znacznie mniejsza grupa badanych /37,7%/ zalicza siebie do grupy negatywnie odbierających sposób sprawowania władzy, większa natomiast /29,8%/- do pozytywnie nastawionych i do obojętnych /29,7%/. Zauważmy więc, że łatwiej jest przypisywać innym negatywne nastawienie do władzy niż przyznawać się do tego samemu. Należy również podkreślić, że istnieje ścisły związek między stosunkiem większości młodzieży do władzy przypisywanym jej przez badanych uczniów i deklaracjami własnego nastawienia do niej. Wśród badanych, którzy uważają, że młodzież jest negatywnie nastawiona do sposobu sprawowania władzy, około 58% jest skłonnych zaliczyć siebie do tej grupy, 14% - do grupy pozytywnie odbierającej władzę, 26,3% - do obojętnych. W grupie, której zdaniem nastawienie młodzieży jest pozytywne, zdecydowana większość /86%/ identyfikuje się z nią.

Ze zdaniem, że młodzież negatywnie odnosi się do władzy, zgadzają się przede wszystkim uczniowie techników /76,6%/ oraz maturzyści mieszkający w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców /80,1%/. Oni również, obok dzieci, których ojcowie są pracownikami umysłowymi ze średnim i wyższym wykształceniem, najczęściej są skłonni zaliczyć siebie do tej właśnie grupy.

Badanych uczniów poproszono, aby niezależnie od deklarowanego nastawienia do władzy sformułowali swoje zarzuty do sposobu jej sprawowania. Część badanych /15,4%/ nie miała żadnych zastrzeżeń, pozostali krytykowali:

- politykę władzy w stosunku do społeczeństwa /jej nieliczenie się ze społeczeństwem - 10,1%/, nierealizowanie zasad ustrojowych /5,5%/, ograniczenie swobód obywatelskich /6,2%/, niewłaściwą politykę wobec Kościoła /3,1%/;

- dotychczasową politykę gospodarczą rządu /mechanizmy gospodarcze, kryzysowe stany gospodarki-11,3%/;

- stopień zainteresowania władz zapewnieniem społeczeństwu właściwych warunków socjalno-bytowych, a także sprawami młodzieży /11%/.

Część młodzieży miała także zastrzeżenia do polityki zagranicznej /w tym zbytnie uzależnienie się od ZSRR i innych państw socjalistycznych - 5,7%/ oraz krytykowała ludzi będących u władzy - ich interesowność, dbanie o własne interesy /3,8%/.

3. Zainteresowanie polityką i uznawane w tej dziedzinie autorytety

Istotnymi elementami stosunku młodzieży do polityki są uznawane przez nią źródła informacji, a także deklarowane zainteresowanie sprawami polityki.

Na pytanie, czy dzisiejsza młodzież polska interesuje się polityką większość badanych /65,4%/ odpowiedziała twierdząco. W przypadku natomiast oceny własnego zainteresowania i rozeznania w sprawach polityki jedynie 14,5% uczniów określiło je jako duże, 19,6% - jako niewielkie, żadne, ponad 62% - jako średnie /ogranicza się jedynie do śledzenia głównych wydarzeń/. Dość powszechne zatem wśród badanych przekonanie, że młodzież interesuje się polityką, sprowadza się do powierzchownej znajomości głównych wydarzeń z życia politycznego.

Analizując stosunek wyróżnionych grup młodzieży do innych kwestii poruszanych w badaniu zaobserwowano, że uczniowie deklarujący duże zainteresowanie sprawami polityki bardziej krytycznie niż pozostali oceniają rzeczywistość społeczno-polityczną - częściej wyrażają opinie o nieprzestrzeganiu swobód obywatelskich i braku wpływu obywateli na rządzenie krajem. Zauważmy także, że młode pokolenie różni się w swoim deklarowanym zainteresowaniu sferą polityki od pokolenia dorosłych Polaków³. - w przypadku tych drugich odsetek zainteresowanych w stopniu dość dużym i dużym wynosił 22, w stopniu średnim zaś ok. 43. Większa natomiast wśród dorosłych /33%/ niż wśród młodzieży /ok. 20%/ jest grupa zupełnie niezorientowanych i niezainteresowanych polityką.

Potwierdzeniem samokrytycznej oceny kompetencji politycznych młodzieży są wyniki badania o jej wiedzy politycznej i historycznej⁴

³ Tamże.

⁴ Świadomość historyczna młodzieży - Raport z badań. Warszawa 1983. CBPM. Próba liczyła ok. 3000 młodzieży, z tego ok. 50% należało do organizacji młodzieżowych.

Okazało się, że ponad połowa badanych nie rozumie języka, jakim posługują się środki masowego przekazu i politycy w naszym kraju. W ankiecie proszono respondentów o zdefiniowanie dziesięciu pojęć. Dla nas interesujące są te, których najczęściej w swoich wypowiedziach używają tegoroczni maturzyści. Pojęcie socjalizmu poprawnie określiło 54,4% badanych, klasy społecznej - 44,1%, narodu - 51,5%, egalitaryzmu - 17,1%, demokracji - 43,6%, sprawiedliwości społecznej - 30,6%. Należy zaznaczyć za autorami wspomnianego badania, że w ocenie wypowiedzi stosowano bardzo złagodzone kryteria, chodziło bowiem raczej o ogólną orientację respondenta, co za danym terminem się kryje, niż o wyczerpującą definicję pojęcia.

Na tle dość powierzchownej znajomości zagadnień polityki ciekawy jest rozkład odpowiedzi na pytanie: "Czy ty osobiście uważasz się za osobę, która ma określone, wyrobione poglądy polityczne?": około połowy tegorocznych maturzystów odpowiedziało twierdząco /w tym 11,5% "zdecydowanie tak", 39,2% "raczej tak"/, około 35% - przecząco /w tym 4,8% "zdecydowanie nie", 29,3% "raczej nie"/, blisko 15% powstrzymało się od oceny stopnia dojrzałości swoich poglądów politycznych.

Bardziej zainteresowani polityką są uczniowie techników i liceów ogólnokształcących, częściej też, zwłaszcza w porównaniu do uczniów szkół zawodowych, uważają się za wyrobionych politycznie - do takiej grupy zalicza siebie 63,2% uczniów techników, 54,7% - liceów ogólnokształcących i 42,1% - zasadniczych szkół zawodowych. Mniej zainteresowani i wyrobieni w polityce są również dzieci rolników oraz młodzież zamieszkała na wsi.

Przyczyny braku zainteresowania młodzieży polityką próbowaliśmy ustalić na podstawie odpowiedzi na pytanie otwarte: "Dlaczego młodzież polska w chwili obecnej nie interesuje się polityką?". Uczniowie podzielający ten pogląd /N=325/ podawali następujące uzasadnienia: brak zaangażowania, obojętność, apatia /18,6%/, zaabsorbowanie sprawami osobistymi, środowiska /16,5%/, zainteresowanie muzyką, sportem itp. /14,7%/, polityka jest zbyt zakłamaną, brak rzetelnej informacji /12%/, polityka, problemy polityczne są zbyt trudne, skomplikowane, młodzież jest zbyt niedojrzała, aby zajmować się polityką /10%/.

Natomiast uczniowie nie podzielający tego poglądu /N=788/ odpowiadając na pytanie otwarte: "Jakie problemy polityczne interesują dzisiejszą młodzież?" najczęściej wymieniali: sprawy pokoju /38,9%/ sprawy polityki wewnętrznej kraju /19,4%/ sprawy gospodarcze /14,7%/ perspektywy kraju /13,8%/ sojusze Polski /9,4%/ problemy młodego pokolenia /6,4%. Można więc powiedzieć, że w sferze zainteresowań politycznych badanej młodzieży mieszczą się zarówno sprawy dotyczące naszego kraju, jak też świata - w jakim kierunku rozwija się sytuacja międzynarodowa, czy jej aktualny stan zagraża światowemu pokojowi.

Próbowaliśmy również ustalić, jaki wpływ na poglądy polityczne młodzieży mają uznawane przez nią źródła informacji o rzeczywistości społeczno-politycznej. Badanym uczniom zadaliśmy pytanie otwarte o osoby lub instytucje z ich najbliższego otoczenia przedstawiające obraz rzeczywistości społeczno-politycznej najbardziej zgodny z prawdą. Najliczniejsza grupa /17,4%/ młodych ludzi odpowiedziała, że nie zna takich osób, 7,5%, że nie wie, trudno im wskazać taką osobę, prawie 1/5 badanych zatem nie widzi wokół siebie żadnych wiarygodnych źródeł informacji. Pozostali wymienili następujące: rodzice /około 13% wskazań/, nauczyciele historii /12%/ wychowawcy i inni nauczyciele /prawie 10%/, koledzy, koleżanki i znajomi /14%/, księża, duchowni /4%/, działacze organizacji młodzieżowych, takich jak ZSMP, ZHP, ZMW /2%/.

Dla ustalenia osób lub instytucji mających decydujący głos w rozstrzygnięciu kwestii związanych z polityką, zadaliśmy uczniom pytanie: "Gdybyś miał/a/ jakieś wątpliwości w wyjaśnieniu jakichś spraw z życia społeczno-politycznego, to z którego z wymienionych sposobów najchętniej skorzystał/a/byś?". Największa grupa badanych /49,1%/ kierowałaby się własną opinią, około 21% sięgnęłoby do codziennej prasy, tygodników, radia, telewizji, literatury, około 14% skorzystałoby z nielegalnych wydawnictw i radia zagranicznego. Spośród osób, do których badani zwróciliby się o pomoc, radę, najczęściej wymieniano rodziców - 33%, następnie kolegów - 22%, nauczycieli - 16,9%, duchownych - 16,1% i działaczy organizacji młodzieżowych - 15,8%.

Zaobserwowaliśmy w toku dalszych analiz, że w większości przypadków wiarygodne źródło informacji o rzeczywistości społeczno-po-

litycznej było jednocześnie autorytetem w przypadku wyjaśniania wątpliwości w kwestii polityki /np. 70% uczniów uznających księdza za wiarygodne źródło informacji uważa go za autorytet/.

Młodzież wskazując na osoby, do których skłonna byłaby się zwrócić w przypadku wątpliwości politycznych, wybierała z reguły więcej niż jedną z podanych propozycji. Interesowało ich współwystępowanie. W drodze analizy udało się wyodrębnić grupy osób o jasno sprecyzowanych sądach w tej kwestii: 20% badanych odrzuca wszelkie autorytety i uznaje jedynie własne obserwacje i wiedzę, 12% - oficjalne instytucjonalne źródła /nauczyciel, działacze organizacji młodzieżowych, prasa, radio, telewizja/, 10,5% - rodziców, kolegów, 5% - nieoficjalne wydawnictwa lub opinie księży, duchownych. Wymienione grupy różnią się odmiennym spojrzeniem na rzeczywistość. Bardziej skłonni do wyrażania negatywnych ocen na temat władzy, rzeczywistości społeczno-politycznej są badani uznający autorytet księży, nielegalnych wydawnictw lub kierujący się własnymi opiniami, natomiast mniej krytyczni są ci, którzy uznają oficjalne instytucjonalne autorytety.

Wybór poszczególnych autorytetów jest zróżnicowany ze względu na podstawowe cechy społeczno-demograficzne uczniów.

Autorytet rodziców najczęściej uznają: młodzież ucząca się w liceach ogólnokształcących oraz uczniowie, których rodzice mają wyższe wykształcenie, a szczególnie gdy są oni pracownikami umysłowymi.

Ksiądz, duchowny to autorytet częściej dla uczniów: licealistów; mających rodziców, którzy należą do PZPR; mieszkających w dużych miastach; pochodzących z rodzin pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem.

Działacze organizacji młodzieżowych są częściej autorytetem dla uczniów mieszkających na wsi i w małych miastach.

Nie stwierdziliśmy zależności między wyborem autorytetu kolegów i nauczycieli a cechami społeczno-demograficznymi uczniów.

4. Ocena własnych szans życiowych

Nie sposób rozpatrywać problematyki młodego pokolenia bez określenia jego zapatrywań na własną przyszłość. Jak więc młodzież postrzega swoje szanse rozwoju i możliwość spełnienia zamierzonych dążeń i celów życiowych?

W badanej grupie uczniów dominuje przekonanie o ich braku. Tegoroczne badania potwierdzają wyniki uzyskane w grudniu 1983 r. Procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie: "Czy młodzież w Polsce ma szanse spełnienia swoich celów i dążeń?" przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8

w procentach

Odpowiedzi	Grudzień '83 N=1288	Maj '85 N=1132
Zdecydowanie tak	3,0	4,7
Raczej tak	27,6	34,2
Raczej nie	35,5	31,5
Zdecydowanie nie	10,7	14,2
Trudno mi powiedzieć	22,8	14,8

Zaobserwowaliśmy niemal 9% wzrost ocen pozytywnych, natomiast odsetek ocen negatywnych pozostał na tym samym poziomie. Warto podkreślić, że tegoroczni absolwenci szkół średnich charakteryzują się większą polaryzacją poglądów - bardziej skłonni są do wyrażania ocen skrajnych - zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, łatwiej jest im także wypowiedzieć się na ten temat niż dwa lata temu /rzadziej uciekają się do kategorii "trudno mi powiedzieć"/.

W tegorocznym badaniu wprowadziliśmy dodatkowe pytanie o ocenę zmian, jakie nastąpią w ciągu najbliższych pięciu lat w zakresie stwarzania szans młodzieży. Wśród badanych uczniów dominował pogląd, że sytuacja młodzieży będzie mniej więcej taka sama /47%. Należy jednak podkreślić, że w grupie tak oceniających przyszłość ponad 26% stanowili ci, którzy krytycznie oceniali obec-

ny stan. Pewną poprawę sytuacji w zakresie stwarzania szans młodemu pokoleniu w ciągu najbliższych 5 lat przewiduje 23% badanych, 9% zaś - pogorszenie. Ponad 35% badanych uczniów nie oczekuje zatem żadnych radykalnych zmian w następnej pięcioletce - przyszłość ocenia raczej sceptycznie.

Pogląd, że młodzieży stwarza się szanse rozwoju, że w najbliższych latach jej sytuacja ulegnie poprawie najczęściej wyrażają uczniowie: zasadniczych szkół zawodowych, pochodzący z rodzin rolniczych, mieszkający na wsi. Odmiennego zdania są najczęściej badani uczęszczający do techników, mieszkający w wielkich miastach, a także mający rodziców z wyższym wykształceniem. Jako przyczyny niespełniania dążeń i zamierzeń młodzieży, uczniowie najczęściej wymieniali: obecną sytuację gospodarczą Polski, kryzys /19% wskazań/, wysokie koszty utrzymania, niskie płace, trudności bytowe /16%/, trudności mieszkaniowe /11%/ oraz ogólną kategorię - trudne warunki startu w dorosłe życie /18%/.

Uczniowie mówili również o barierach politycznych, takich jak: zły ustrój /10%/, niewłaściwa polityka władz oraz brak swobód i wolności obywatelskich /4,5%/. Młodzież dostrzega także mechanizmy blokujące jej awans: 11% twierdzi, że starsze pokolenie ogranicza, nie docenia młodych ludzi, nie pozwala im obejmować ważnych stanowisk, 4% wskazuje na dysfunkcje życia społecznego - układy, znajomości, koneksje.

Należy podkreślić, że krytyczny stosunek do rzeczywistości społeczno-politycznej naszego kraju wyrażali przede wszystkim uczniowie techników, oni także najczęściej zgadzali się z poglądem, że współczesna młodzież to pokolenie bez przyszłości. Czy więc przytoczony przez nas obraz świadomości politycznej młodzieży zależy również od jej oceny własnych szans życiowych? Okazało się, że tak. O uczniach nie widzących możliwości spełnienia swoich zamierzeń życiowych częściej niż o tych, którzy je dostrzegają, można powiedzieć, że:

1/ podzielają opinie o istniejących barierach na drodze awansu społecznego w postaci różnic: w sytuacji materialnej /odpowiednio 63,2 wobec 35,3%/, ze względu na uznawany światopogląd i przynależność partyjną /69,8 wobec 27%/ oraz pochodzenie społeczne /64,4 wobec 25%/,

2/ zgadzają się z przytoczonymi niżej sądami o bardziej ogólnych kwestiach politycznych: nieprzestrzeganie w praktyce życia politycznego swobód i wolności obywatelskich /61,6% wobec 12,3%/, niedemokratyczny sposób sprawowania władzy /55,9 wobec 18,6%/

3/ negatywnie oceniają zarówno dorobek ustroju socjalistycznego /53,9 wobec 3,5%/, jak i 40-lecia PRL /61,5 wobec 15%/

4/ deklarują negatywne nastawienie do sposobu sprawowania władzy w kraju /69,3 wobec 18,5%/, a także krytycznie oceniają podstawowe instytucje polityczne: Sejm /14,9 wobec 0,6%/, rząd /41,5 wobec 3,6%/, PZPR /53,4 wobec 5,9%/

x

x

x

W opracowaniu prezentujemy najważniejsze, naszym zdaniem, elementy obrazu świadomości politycznej młodego pokolenia Polaków. Które z nich można uznać za najbardziej charakterystyczne dla badanych absolwentów szkół średnich i zawodowych roku 1985?

Mówią oni o stosunkowo dużym zainteresowaniu młodzieży sprawami polityki sami natomiast wykazują dość powierzchowne. Definiując władzę stosują ogólnikowe, hasłowe określenia, przy tym **relatywnie** często używają krytycznych sformułowań. Przypisują też **większości** młodzieży negatywne nastawienie do sposobu sprawowania władzy w kraju. Odnoszą się z nieufnością do podstawowych podmiotów politycznych, stosunkowo często jednak pozytywnie oceniają Sejm.

Wyniki badań dowodzą również, że badani uczniowie w większości nie są przeciwni ustrojowi socjalistycznemu, odnoszą się jednak z dystansem do sposobu jego realizacji. Odczuwają **wszelkie** ograniczenia swobód i wolności obywatelskich, brak równych szans w awansie społecznym oraz posunięcia władzy niezgodne ze społecznymi oczekiwaniami. Kreśląc natomiast obraz idealnego ustroju społecznego, akcentują szczególnie te jego zasady, które ich zdaniem nie są przestrzegane w praktyce życia politycznego.

Postulowany przez nich idealny model ustroju koncentruje się wokół takich wartości, jak sprawiedliwość, demokratyczność, zamożność społeczeństwa i niezależność od wpływów zewnętrznych.

W swoich poglądach badani przez nas uczniowie są w wielu przypadkach podobni do dorosłych, chociaż stosunkowo bardziej od nich krytyczni. Ten krytycyzm można w pewnym stopniu tłumaczyć cechami młodości, jakimi są buntowniczość, niechęć do zastanego porządku, a także idealizm myślenia o polityce i mechanizmach politycznych.